

RCL DPiO 5604-119/12

ANALIZA
WYROKU TRYBUNAŁU KONSTYTUCYJNEGO
Z DNIA 20 LISTOPADA 2012 R., SYGN. AKT SK 3/12

I. INFORMACJE O ORZECZENIU:

1. Metryka orzeczenia:

Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 20 listopada 2012 r., sygn. akt SK 3/12. Sentencja orzeczenia została ogłoszona w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 28 listopada 2012 r. pod poz. 1327.

2. Sentencja orzeczenia:

Trybunał Konstytucyjny orzekł, iż art. 263 § 7 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 89, poz. 555, z późn. zm.) /dalej: k.p.k./ w zakresie, w jakim nie określa jednoznacznie przesłanek przedłużenia tymczasowego aresztowania po wydaniu przez sąd pierwszej instancji pierwszego wyroku w sprawie, jest niezgodny z art. 41 ust. 1 w związku z art. 31 ust. 3 oraz art. 40 w związku z art. 41 ust. 4 Konstytucji.

3. Utrata mocy obowiązującej niekonstytucyjnej regulacji:

Wymieniony w sentencji wyroku przepis, nie traci mocy obowiązującej, ze względu na to, iż kontrolowana regulacja została uznana za pominięcie ustawodawcze, a literalna treść przepisów nie uległa zmianie.

4. Stan prawny (na gruncie którego wydano orzeczenie):

Przedmiotem oceny Trybunału był przepis dotyczący tymczasowego aresztowania, które stosowane jest w fazie postępowania sądowego następującej po wydaniu pierwszego (nieprawomocnego) wyroku przez sąd pierwszej instancji. Zgodnie z regulacją art. 263 § 7 k.p.k., każdorazowe przedłużenie tymczasowego aresztowania nie może przekroczyć

6 miesięcy. Ograniczenia co do łącznego czasu aresztu w ramach postępowania przygotowawczego (art. 263 § 1 i 2 k.p.k.) oraz sądowego do chwili wydania pierwszego wyroku (art. 263 § 3 k.p.k.) nie mają zastosowania do badanego problemu, gdyż w przypadku stosowania aresztu po wydaniu pierwszego wyroku, może być on przedłużony każdorazowo do 6 miesięcy.

Wspólne dla wszystkich etapów postępowania karnego pozytywne przesłanki stosowania tymczasowego aresztowania określone zostały w art. 258 k.p.k., natomiast przesłanki negatywne zastosowania tego środka przewiduje treść art. 259 k.p.k. W ramach przesłanek pozytywnych wymienić należy: obawę ucieczki lub ukrywania się oskarżonego, zwłaszcza przy istnieniu wątpliwości co do jego tożsamości lub braku miejsca stałego pobytu w kraju, obawę matactwa, popełnienie przestępstwa zagrożonego surową karą, groźbę popełnienia przez oskarżonego poważnego przestępstwa przeciwko życiu, zdrowiu lub bezpieczeństwu powszechnemu.

Wśród wymienionych przesłanek na szczególną uwagę zasługuje możliwość stosowania przedmiotowego środka zabezpieczającego w oparciu o przesłankę grożącej oskarżonemu surowej kary (nie niższej, niż 3 lata pozbawienia wolności), która została mu już nieprawomocnie wymierzona (art. 258 § 2 k.p.k.). W ukształtowanym w orzecznictwie sądowym przyjmuje się, iż w przypadku skazania na karę pozbawienia wolności powyżej lat 3, przesłanka ta stanowić może samodzielną przesłankę szczególną przedłużenia tymczasowego aresztowania w oparciu o zakwestionowany przepis. Co więcej, żaden z obowiązujących przepisów nie nakłada na sąd obowiązku współstosowania jej wraz z którąkolwiek z przesłanek określonych w art. 258 § 1 i 2 k.p.k.

Inaczej ujmując, w obowiązującym stanie prawnym, samodzielną przesłankę dla każdorazowego przedłużenia tymczasowego aresztowania, stanowi nieprawomocny wyrok orzekający wobec oskarżonego karę powyżej 3 lat pozbawienia wolności. W przypadku takiego wymiaru kary w nieprawomocnym orzeczeniu, sąd nie jest zobowiązany do wykazania rzeczywistej potrzeby zabezpieczenia przebiegu toczącego się postępowania karnego. Tym samym, niezależnie od wskazanej potrzeby, dopuszczalne jest przedłużanie tymczasowego aresztowania o kolejne sześciomiesięczne okresy.

Problem badany przez pryzmat faktu, iż ustawa karno-procesowa nie przewiduje maksymalnego czasu trwania tymczasowego aresztowania w odniesieniu do fazy, w której zapadł już nieprawomocny wyrok sądu pierwszej instancji, prowadzi do konkluzji, iż przesłanka grożącej oskarżonemu surowej kary spełniona jest przez cały okres postępowania, w toku którego sąd ustala, czy oskarżony popełnił zarzucany mu czyn.

W świetle powyższych ustaleń, mając na względzie konstrukcje procesowe, które prowadzić mogą do długotrwałości postępowania sądowego¹ (co nastąpić może również z przyczyn niezależnych od oskarżonego, np. w wyniku działań sądu), a tym samym długotrwałości tymczasowego aresztowania, zauważyć należy, iż regulacja tymczasowego aresztowania po wydaniu pierwszego wyroku w sprawie nie przewiduje mechanizmów stymulujących sąd do szczególnej troski o sprawność postępowania oraz mechanizmów zapobiegających możliwości nadużywania tego środka, przy jednoczesnym braku poszanowania wolności i praw oskarżonego. Przesłanki negatywne zastosowania przedmiotowego środka zabezpieczającego, zawarte zwłaszcza w art. 259 § 2 i 3 k.p.k. odnoszą się do etapów poprzedzających nieprawomocne skazanie i nie mogą być stosowane w przypadku określonym w art. 263 § 7 k.p.k. dotyczącym przedłużeniu aresztu po wydaniu pierwszego wyroku.

5. Powołany wzorzec konstytucyjny:

Wzorcem kontroli w ramach oceny przedmiotowej regulacji był art. 41 ust. 1 Konstytucji, zapewniający każdemu nietykalność i wolność osobistą. W świetle tego przepisu oraz konstytucyjnych przesłanek dopuszczalności ograniczenia praw i wolności określonych w art. 31 ust. 3 Konstytucji, na ustawodawcy ciąży obowiązek ustanowienia zupełnych (kompletnych) regulacji obejmujących wszystkie sytuacje, w których dopuszczalne jest ograniczenie lub pozbawienie wolności, a nie tylko obowiązek wskazania ogólnej podstawy prawnej do takich działań. Uregulowanie zgodne z Konstytucją musi tym samym pozwalać na określenie granic uprawnienia sądu do stosowania tymczasowego aresztowania w sposób dla oskarżonego przewidywalny, zarówno co do terminów (w postanowieniu sądu powinna być podana data, do której aktualnie przedłużane jest stosowanie środka zabezpieczającego), jak i co do zdarzeń, których zaistnienie wpływa na jego zastosowanie.

Konstytucyjny problem odniesiony do przywołanego wzorca nie wynika wyłącznie z treści kwestionowanego przepisu. Dopiero jego współstosowanie z samodzielną przesłanką zagrożenia surową karą, zawartą w art. 258 § 2 k.p.k. nie jest możliwe do pogodzenia z konstytucyjnym standardem określenia w ustawie jasnych i precyzyjnych zasad pozbawienia wolności zawartym w art. 41 ust. 1 Konstytucji. Oparcie o tą przesłankę pozwala sądom na stosowanie tymczasowego aresztowania bez konieczności wykazywania rzeczywistej potrzeby zabezpieczenia w ten sposób prawidłowego biegu postępowania

¹ np. zaistnienie w sprawie – niezależnie od aktywności oskarżonego - jednej z bezwzględnych przyczyn odwoławczych określonych w art. 439 k.p.k.

karnego. Niezależnie od sześciomiesięcznego limitu przedłużenia okresu aresztowania, ilość postanowień wydanych w tym przedmiocie nie podlega kontroli z punktu widzenia tego, jakich zachowań oskarżonego utrudniających postępowanie karne można w danych okolicznościach, na konkretnym etapie postępowania, spodziewać się z wysokim prawdopodobieństwem. W tym znaczeniu kwestionowana regulacja nie spełnia testu proporcjonalności wymaganego przez art. 31 ust. 3 Konstytucji.

Żaden przepis ustawy nie zobowiązuje sądów do wskazywania realnej potrzeby kontynuacji stosowania przedmiotowego środka zabezpieczającego w danej fazie postępowania. Brak takiej regulacji narusza tym samym nakaz określenia jednoznacznych zasad pozbawienia wolności zawarty w art. 41 ust. 1 Konstytucji, co zarazem powoduje, iż sąd wydając postanowienie o przedłużeniu tymczasowego aresztowania nie jest zobowiązany do badania, czy pozbawienie wolności jest rzeczywiście konieczne z punktu widzenia potrzeby ochrony dóbr wymienionych w art. 31 ust. 3 Konstytucji.

Odnosząc się do wzorca zawartego w art. 40 i art. 41 ust. 4 Konstytucji, Trybunał przypomniał, iż traktowanie humanitarne musi uwzględniać minimalne potrzeby każdego człowieka, z uwzględnieniem przeciętnego poziomu życia w danym społeczeństwie i wymaga od władzy publicznej pozytywnych działań w celu zaspokojenia tych potrzeb.

Długotrwałe stosowanie najbardziej rygorystycznego środka zapobiegawczego wobec osoby nieprawomocnie skazanej, przez okres który nie jest możliwy do przewidzenia, staje się po jego kolejnym przedłużeniu nieproporcjonalne i może być uznane za przejaw nieludzkiego traktowania osoby „tymczasowo” aresztowanej.

II. SKUTKI ORZECZENIA:

Skutkiem analizowanego wyroku jest niezgodność zaskarżonej regulacji w zakresie pominięcia ustawodawczego. Nie dochodzi do derogacji przepisu wskazanego w sentencji, a zatem nie ulegają zmianie przesłanki stosowania tymczasowego aresztowania. Przyjmując względne obowiązywanie zakresowego wyroku Trybunału w sferze stosowania prawa, należy wskazać, że w sferze jego stanowienia powstaje jednak obowiązek dokonania odpowiednich zmian w prawie.

III. WSKAZÓWKI DLA PRAWODAWCY:

W uzasadnieniu wyroku Trybunał nie zawarł jednoznacznych wskazówek odnośnie jego wykonania, wskazując jedynie, iż zmiany te mogą dotyczyć kodeksu postępowania karnego lub kodeksu karnego wykonawczego. Tytułem przykładu zróżnicowania sytuacji

tymczasowo aresztowanych Trybunał przywołał zmiany dokonane art. 212a i art. 212b k.k.w. (dodane nowelizacją z 2003 r.), polegające na wprowadzeniu odmiennych rygorów tymczasowego aresztowania wobec oskarżonych niebezpiecznych.

Stwierdzając niezgodność z Konstytucją pominięcia ustawodawczego Trybunał podkreślił, iż ustawodawca, konstruując zasady stosowania przedmiotowego środka zabezpieczającego, pominął złożoność przyczyn, prowadzących do długotrwałości późniejszego postępowania i uregulował w ten sam sposób sytuacje, w których niemożność wydania prawomocnego orzeczenia przez sąd wynika z zachowania oskarżonego lub stopnia skomplikowania okoliczności faktycznych, które muszą zostać poddane ocenie, jak i wypadki, w których do przedłużenia postępowania dochodzi z przyczyn nie dotyczących oskarżonego lecz ze względu na błędy, których dopuściły się sądy, nawet jeżeli zachowanie oskarżonego nie daje podstaw do realnej obawy, że będzie on w sposób bezprawny utrudniał prawidłowy przebieg postępowania karnego.

Zgodność z zasadą proporcjonalności zapewnić może natomiast regulacja przewidująca taki środek, który służy osiągnięciu zamierzonego celu z uwzględnieniem postulatu adekwatności, przy jednoczesnym bezwzględnym zakazie wkraczania w istotę gwarantowanego prawa.

Regulacje realizujące przedmiotowy wyrok uwzględniać mają zarówno złożone przyczyny przedłużającego się postępowania karnego i w jego konsekwencji tymczasowego aresztowania, jak i realną potrzebę zapewnienia ochrony dóbr wskazanych w art. 31 ust. 3 Konstytucji.

IV. WYKONANIE ORZECZENIA:

1. Potrzeba wykonania orzeczenia:

Konieczne jest podjęcie działań prawodawczych zmierzających do ustanowienia jednoznacznych i wiążących przesłanek przedłużenia tymczasowego aresztowania po wydaniu przez sąd pierwszej instancji pierwszego wyroku w sprawie.

2. Podmiot wykonujący orzeczenie:

Z uwagi na zakres przedmiotowy wyroku Trybunału Konstytucyjnego organem właściwym do jego wykonania jest Minister Sprawiedliwości.

3. Kierunek rozwiązań/brzmienie przepisu:

W celu realizacji przedmiotowego wyroku konieczne jest ustanowienie przesłanek, które zobowiązują sąd do oceny realnej potrzeby przedłużania tymczasowego aresztowania po wydaniu wyroku przez sąd pierwszej instancji. Właściwym wydaje się przepis zobowiązujący sąd do wnikliwej oceny, czy w świetle dotychczasowego zachowania oskarżonego istnieje realne zagrożenie dla przebiegu postępowania, praw lub wolności innych osób czy też bezpieczeństwa publicznego, które skutkować musi zastosowaniem najbardziej dolegliwego ze środków zabezpieczających. W świetle uzasadnienia wyroku Trybunału pożądane jest wprowadzenie zmian wykluczających uznanie przez sądy, iż „surowa kara” stanowi jedyną i samodzielną przesłankę oceny zasadności stosowania tymczasowego aresztowania po wydaniu pierwszego wyroku w sprawie.

4. Etap prac nad projektem wykonującym orzeczenie:

Brak.

Departament Prawny i Orzecznictwa
Naczelnik Wydziału
in. J. Knapieńska
Joanna Knapieńska

sporządził:
Tomasz Golik, tel.: 694 62 01